

УКРАЇНЦІ В КАНАДІ ТА ЕТНІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В 1890-х – 1930-х роках

Сучасна українська етнічна група Канади нараховує понад 530 тис. осіб. Вона сформувалася на основі українських міграційних хвиль до Канади, а також нових поколінь українців, народжених вже в цій країні. Українська еміграція до Канади відбулася протягом трьох основних періодів: 1) 1891 – 1914 рр.; 2) міжвоєнні роки; 3) кінець 1940-х – поч. 1950-х років. Тоді до Канади прибуло, відповідно, 171 тис., 71 тис. та 35 – 40 тис. українців.

В 1891 – 1914 роках до Канади емігрували переважно селяни зі Східної Галичини та Північної Буковини, які створили широку смугу компактних фермерських поселень, що простягнулася з південного сходу провінції Манітоба, через Саскачеван, у східно-центральну частину Альберти. На печатках поселення ні емігранти не називали себе українцями, ні оточуюче канадське середовище не вживало цього терміну. Тоді широко побутували назви “галичани”, “буковинці” та “русини”. Термін “українці”, що був надзвичайно рідко представлений на перших порах, почав ширше входити в ужиток перед першою світовою війною, став домінуючим протягом 1920-х років, і повністю замінив старі назви на початку 1930-х років. Звичайно, заміна етнонімів серед українців в Канаді не була випадковістю, а віддзеркалювала ті складні та активні процеси етнічної консолідації та зростання етнічної самосвідомості, що відбувалися в Україні наприкінці ХІХ та перші десятиріччя ХХ століття. Важливим фактором у протіканні цих процесів було формування та поширення серед широких верств українського суспільства модерної української культури. Прояв зростання етнічної самосвідомості спостерігався, зокрема, у поширенні етноніму “українці”, в тому числі й в Східній Галичині та Північній Буковині. В той же час, домінуючі перед тим локальні та регіональні форми ідентичностей переважної більшості представників тогочасного українського етносу поступалися місцем новій формі етнічної ідентичності, де загальноукраїнська форма вже домінувала над іншими. Разом з тим, формування нової етнічної самосвідомості українців проходило за дуже складних умов, оскільки українські землі тривалий час були роз’єднані і знаходилися в складі різних держав, зазнавали національного гніту. Все це, безумовно, впливало на темпи і специфіку розвитку етнічних процесів в різних регіонах.

Процеси формування нової етнічної самосвідомості в умовах діаспорного поселення відрізнялися від матірнього регіону, оскільки відбувалися в цілком іншому контекстному середовищі. В Канаді ці процеси проходили в умовах оточуючого англосаксонського середовища, яке в багатьох випадках негативно ставилося до українських переселенців. У порівнянні з батьківщиною, змінився характер українських поселень. Якщо в Західній Україні село, як правило, жило компактною громадою, то на канадських преріях переселенці селилися на окремих фермах, розташованих на значній відстані одна від одної. Хоча родини та знайомі прагнули селитися на сусідніх ділянках, все ж великі відстані та відсутність шляхів сполучення протягом піонерського періоду поселення часто гальмували налагодження ширших контактів між поселенцями і сповільнювали активність етнічних процесів. Також слід враховувати, що вже з самих початків поселення деяка кількість українців осідала в канадських містах Вінніпег, Форт Вільям, Монреаль, Едмонтон тощо, створюючи нові етнічні анклавні в урбаністичному середовищі. Процеси трансформації етнічної самосвідомості серед українців в Канаді й українській діаспорі загалом є маловивченими як в українській, так і зарубіжній етнології. Пропонована робота є одним із перших кроків дослідження в цьому напрямку і, безумовно, не прагне охопити всі аспекти цієї проблеми. В ній аналізуються динаміка заміни етнонімів, які є важливими символами і проявами рівня етнічної самосвідомості, у середовищі українців в Канаді в 1890-і – 1930-і роки, а також відповідні процеси творення й трансформації екзоетнонімів щодо українців в оточуючому англомовному середовищі.

В канадській статистиці 1890-х – 1930-х років – імміграційній та переписах населення – українці були представлені, в різний час, як “галичани”, “буковинці”, “русини” та “українці”. В **Таблиці 1** подаються дані, скільки осіб було вписано під цими рубриками в канадській імміграційній статистиці в 1891 – 1914 роках.

Таблиця 1: Імміграційна статистика, 1891 – 1914 рр.

	галичани	буковинці	русини	українці
1891	2	–	–	–
1892	52	–	–	–
1893	44	–	–	–
1894	452	–	–	–
1895	342	–	–	–
1896	616	–	–	–
1897	3,966	–	–	–
1898	4,728	–	–	–
1899	6,693	113	–	–
1900	6,593	141	–	–
1901	3,920	94	–	–
1902	7,334	1,043	–	–
1903	8,624	1,822	5	–
1904	7,517	1,130	67	–
1905	6,932	1,104	67	–
1906	5,868	1,424	425	–
1907	14,639	2,038	1,069	–
1908	6,866	1,678	343	–
1909	3,081	711	280	–
1910	3,245	689	2,874	–
1911	2,515	300	10,631	–
1912	402	668	19,222	–
1913	1,894	1,619	18,900	–
1914	64	108	6,560	–

Джерело: *A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada, 1891 – 1976.* – William Darcovich, Editor; Paul Yuzyk, Associate Editor. – Ottawa: University of Ottawa Press, 1980. – P. 507. Дані за 1891 – 1895 роки, наведені в довіднику, були почерпнуті з неопублікованих джерел.

Як видно з **Таблиці 1**, “українці” зовсім не були представлені в тогочасній імміграційній статистиці. В той же час, “галичани” представляли найбільшу групу серед українських переселенців перед першою світовою війною¹. Офіційно термін “галичани” з’явився в канадській імміграційній статистиці в 1896 році. Їх загальна кількість в 1891 – 1914 роках становила 96389 осіб (56,20% від загальної кількості українських переселенців). Пік прибуття “галичан” до Канади припадає на 1907 рік, коли під цією категорією до країни в’їхало 14639 осіб. Що стосується річної кількості, то “галичани” домінували над іншими групами до 1910 року. Друге визначення для українських іммігрантів у Канаді – “буковинці” – було введено до імміграційної статистики декілька років пізніше, а саме 1899 року. Між 1899 та 1914 роками до Канади прибуло 14682 буковинців (8,56% українських іммігрантів), із найвищою кількістю осіб, як і у випадку “галичан”, в 1907 році (2038 осіб).

“Русини” з’явилися в канадській імміграційній статистиці в 1905 році, або, говорячи точніше, почали реєструватися так у портах прибуття переселенців до країни. В деяких імміграційних центрах всередині країни, зокрема Вінніпезі, термін “русини” розпочали вживати, разом з назвами “галичани” та “буковинці”, ще з 1895 року. Термін “русини” повністю замінив дві останні назви у Вінніпезі після 1900 року. Загальна кількість русинів, які прибули до Канади перед першою світовою війною обраховується на 60443 особи (35,24% українських іммігрантів). “Русини” значно переважали над “галичанами” та “буковинцями” перед першою світовою війною у 1911 – 1914 роках, що, очевидно, було пов’язано із швидким зростанням етнічної самосвідомості в Галичині та на Буковині в той час.

Під час першої світової війни потік українського переселення до Канади зупинився, але з його відновленням в 1920 році в імміграційну статистику вже вводиться категорія “українці”. За виключенням окремих випадків, українцями були записані майже всі українські іммігранти, які прибули до Канади в 1920–1924 роках (1488 осіб; “галичан” було зареєстровано 10, “русинів” – 4, “буковинців” – 1). В 1925 році відбувається нова метаморфоза, оскільки саме з цього часу і аж до 1949 року імміграційна статистика знову подає українців виключно під рубрикою “русини”². Не викликає сумніву, що подібний підхід до класифікації українських іммігрантів диктувався тоді суто політичними мотивами, коли багато країн не визнавало українців як окрему націю. Покажемо у цьому відношенні є лист представника міністерства

закордонних справ Канади, який було надіслано до секретаря генерал-губернатора країни в 1922 році. В ньому говорилося: “Точно кажучи, такі особи повинні записуватися як австрійці... Багато з цих осіб протестує проти цього, наполягаючи, що вони є українцями або русинами, і що так повинні бути записані. Відділ не звертає уваги на це, так як немає офіційного повідомлення про створення Української Республіки. Крім того, немає ніякого доброго підґрунтя, щоб подавати осіб, які походять із східної частини Галичини як українців, тому що вони не належать до території, що тепер входить до Української Республіки. Подібна складність виникає також стосовно осіб, які походять із тієї частини Росії, що тепер входить до складу Української Республіки”³.

Дещо відмінну картину стосовно динаміки чисельності категорій “галичани”, “буковинці”, “русини” та “українці” подає статистика з канадських переписів населення (див. **Таблицю 2**).

Таблиця 2: Переписи населення Канади, 1901 – 1941 рр.

	галичани	буковинці	русини	українці
1901	5,682	–	–	–
1911	35,158	9,960	29,845	–
1921	24,456	1,616	16,788	63,788
1931	1,772	182	4,286	218,873
1941	–	–	–	305,929

Джерело: *A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada, 1891 – 1976.* – Р. 41.

Хоча категорії “галичани”, “буковинці” та “русини” не були представлені під час проведення перепису 1901 року, все ж певна кількість осіб зголосилася сама під цими назвами. Ці дані були опубліковані пізніше, після проведення перепису 1911 року (при цьому “русини” – очевидно, як менша група – були включені до складу “галичан”; “буковинців” включили до австрійців). В переписі 1911 року вже було введено рубрик “галичани”, “буковинці” та “русини”. Згідно даних Таблиці 2 видно, що чисельність “галичан”, досягнувши максимуму в 1911 році, потім мала тенденцію до зниження, що набрала особливо прискорення протягом 1920-х років. Після 1931 року галичани вже представлені в матеріалах канадських переписів населення у вигляді окремої категорії. Подібне явище спостерігається і з категорією “буковинці”, кількість яких, досягнувши максимуму під час перепису населення 1911 року, потім різко скорочувалася, і зовсім зникла після перепису 1931 року. Що стосується “русинів”, то їх кількість була на другому місці після “галичан” в матеріалах перепису 1911 року. Протягом переписів населення 1921 та 1931 років категорія “русини” також мала тенденцію до зниження, як категорії “галичан” та “буковинців”. Натомість, кількість українців, починаючи з 1921 року, стрімко зростала. Після 1931 року визначення “українці” замінило всі інші визначення.

Безумовно, тогочасна канадська статистика, особливо на ранній стадії прибуття українців до Канади, не була досконалою, оскільки її складачі, як і канадські урядовці загалом, не мали достатніх знань про переселенців. Коли в 1899 році до заступника міністра внутрішніх справ Канади Дж.Смарта звернувся австро-угорський генеральний консул в Монреалі з приводу значення терміну “галицькі іммігранти”, то перший відповів, що “під терміном “галицькі іммігранти” розуміються всі особи, які в Канаді є визнані як галичани. Я гадаю, – писав він, – це повинно включати тих, хто приїхав з Буковини, а також Галичини. Я не знаю, які подальші інформації я можу подати стосовно цих людей. В моєму розумінні термін “галичани” не включає німецьких іммігрантів з Австрії чи осіб, які емігрують з Угорщини”⁴. Часто, особливо на перших порах, українських іммігрантів записували “австріяками”, “поляками”, “росіянами”, “румунами” тощо. Виникала також мішанина у вживанні термінів “галичани”, “буковинці” та “русини”, коли в одних випадках їх вживали як синоніми, в інших – ні. Окрім необізнаності із специфікою етнічних процесів у середовищі українського населення, мав вплив і політичний фактор, що проявлялося, зокрема, в імміграційній статистиці 1920-х – 1930-х років.

Порівнюючи імміграційну статистику та переписи населення, простежується їх розбіжність, особливо протягом 1920-х – 1930-х років, коли в першій не існувало рубрики “українці”, а в другій вони стали спочатку домінуючою, а потім і єдиною групою. Матеріали переписів краще відображають процеси заміни етнонімів у середовищі українців в Канаді. Хоча і тут існують обмеження, зокрема в матеріалах перепису 1901 року, які применшують кількість українського населення в Канаді і не розподіляють його по відповідних рубриках. Таким чином, канадська статистика 1890-х – 1930-х років не відображає повної картини трансформації етнонімів у середовищі українців в Канаді. Разом з тим, при всій їх недосконалості, статистичні матеріали є єдиним джерелом, яке дозволяє кількісно проаналізувати динаміку заміни етнонімів у межах всієї української групи в Канаді і відображає загальні тенденції явища.

Окрім офіційної статистики, важливим джерелом для вивчення заміни етнонімів є також матеріали української преси, що друкувалася в Північній Америці на початку ХХ століття. Оскільки в перші роки після поселення в Канаді українці не мали своєї газети, то дописувачі з Канади посилали свої матеріали до газети “Свобода”, що друкувалася в Сполучених Штатах Америки. Аналіз цих матеріалів за 1896 – 1904 роки показує цілковите домінування в них терміну “русини”, в якому проявляється чітка етнічна ідентифікація дописувачів. Термін “українці” почав з’являтися в матеріалах українських дописувачів з Канади на початку ХХ століття, але лише в окремих випадках. В той же час, терміни “галичани” та “буковинці” не вживалися для означення етнічної ідентичності переселенців. Це, звичайно ж, не означає, що всі українські поселенці в Канаді вже мали на той час чітке уявлення про свою етнічну приналежність. Статистичні дані, про які говорилося вище, вказують, що значна частина переселенців продовжувала ідентифікувати себе з регіоном свого походження (Галичина чи Буковина), а не згідно етнічної приналежності. Але, разом з тим, матеріали газети “Свобода” показують недосконалість статистичних даних, що не подавали кількості “русинів” до 1905 та 1911 років (відповідно, в імміграційній статистиці та переписах населення). Дописувачі, які надсилали матеріали до газети “Свобода” в 1896 – 1904 роках були представниками різних соціальних груп українського населення в Канаді: інтелігенції, міських жителів та фермерів. Безумовно, вони належали до більш освіченої та більш національно свідомої частини українських переселенців. Але їх цілком свідоме вживання етнічної категорії “русини” дає підстави думати, що вже на самих початках поселення серед українських поселенців в Канаді був значний відсоток тих, хто вже мав досить високо розвинуте почуття етнічної приналежності. Це припущення теж добре узгоджується з тими процесами етнічного розвитку, що відбувалися на західноукраїнських землях в останній третині ХІХ та на поч. ХХ століття. Зокрема, в Галичині це був час, коли національний рух проникав в глибші маси селянства, формуючи в них новий тип етнічної ідентичності та самосвідомості⁵. Тоді населення Галичини активно втягувалося в процеси формування модерної української нації. В Галичині етнічні процеси мали свої специфічні особливості, оскільки розвиток елементів загальноукраїнської культури відбувався в умовах досить стійкого збереження регіональної ментальності, що було наслідком тривалої відокремленості західноукраїнських земель від центрально- та східноукраїнських регіонів, де розпочалося національне відродження і закладалися основи модерної української культури та нової національної міфології. Разом з тим, у ліберальніших умовах Галичини, що перебувала у складі Австро-Угорської імперії, процес творення нової української нації проходив значно активніше наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, ніж в тих регіонах України, які знаходилися під владою Російської імперії.

У вживанні етнонімів в Галичині простежується домінування назви “русини” до початку 1900-х років (термін “русини” офіційно вживався австро-угорською владою стосовно українського населення на західноукраїнських землях з 1843 року і до падіння імперії в 1918 році⁶). Термін “русини” був відомий на західноукраїнських землях ще раніше, але в другій половині ХІХ століття він набирає нового значення, починає широко вживатися для означення етнічної ідентичності українського населення. З початку ХХ століття починає відбуватися заміна етноніму “русини” на етнонім “українці”. Процес заміни цих етнонімів, як і етнічні процеси, що спричинили це явище, потребують подальшого більш детального теоретичного та емпіричного вивчення. Але, у вигляді гіпотези, мабуть можна сказати, що заміна старого терміну “русини” на нову назву “українці” супроводжувалася закріпленням і розширенням загальноукраїнських культурних та політичних символів в етнічній самосвідомості населення. Вони стають значно сильнішими і починають домінувати над регіональними.

Порівняння хронології заміни етнонімів у Західній Україні та Канаді також потребує подальшого вивчення. В теоретичному плані воно допоможе нам краще зрозуміти ту роль, яку відіграє контекстне середовище у протіканні етнічних процесів. Що стосується Канади, то там етнонім “українці” розпочав входити вжиток на початку ХХ століття. На самому початку цей процес розвивався досить повільно, але з наближенням першої світової війни він набрав прискорення. Це підтверджується чисельними фактологічними даними. Перші українські організації у Канаді почали формуватися наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Часто для означення своєї етнічної ідентичності вони використовували у своїх назвах термін “руський” та його похідні (Перше Русько-Церковне Братство св. Николая, Руське Допомогове Братство св. Миколая, Руський Народний Союз, Русько-Робітниче Товариство “Рівність”, Руська Народна Торговля тощо). Разом з тим, вже на початку ХХ століття в назви організацій поступово починає вводитися етнонім “українці”. Так, наприклад, в 1904 році при “Читальні Шевченка” у Вінніпезі було створено “Кружок Русько-Української Молодіжи” та “Українську Народну Бібліотеку ім. Івана Франка”. Влітку 1907 року у Вінніпезі відбулася конвенція українських вчителів, на якій було вирішено, що замість старих назв “русин” та “руський” потрібно вживати нові назви “українець” та “український”. В тому ж Вінніпезі в 1910 році була заснована перша газета, де вживався цей новий етнонім (“Український Голос”). Процес заміни етнонімів в назвах організацій дещо швидше відбувався в умовах урбаністичного середовища, але він набрав також активності і серед тих організацій, що створювалися у фермерських околицях, зокрема, в читальнях. У переліку читалень, організованих в сільських околицях Манітоби в 1903 – 1912 роках, який подається у книзі М.Марунчака, термін “руська” був представлений часті-

ше, ніж термін “українська”. Але в ньому теж уже знаходимо Руську Українську Читальню в Стонвалі, що була заснована 1907 року. Також звертає на себе увагу той факт, що цілий ряд читалень, хоча й не мав у своїх назвах терміну “українська”, мав інші важливі символи з пантеону модерної української культури та національного руху. Так, частина читалень була названа іменами Т.Шевченка та М.Драгоманова⁷. Ці символи сприяли швидшому формуванню загальноукраїнської ідентичності у середовищі переселенців та сприяли зміні етнонімів. Коли в 1914 році українці в Канаді святкували столітній ювілей з дня народження Шевченка, в газеті “Новини”, що друкувалася в Едмонтоні, 7 березня 1914 року було надруковано спеціальне звернення. В ньому говорилося: “Українці! Ви знаєте, хто був Тарас Шевченко. Ви чули про Його жите криваве, мученицьке, про Його долю нещасну. Ви знаєте, як щиро любив Він Україну, як тяжко страждав за ту свою любов через десять літ на вигнання, в степах азійських... Нехай 1914 рік буде для всіх українців роком радості, що провидіне зіслало нам Шевченка, великого оборонця покривджених, і пророка воскресеня України... Тому в сей рік заманіфестуйте, що ви почуваетесь синами великого українського народу”⁸.

До початку першої світової війни процес утвердження нового етноніму “українці” вже набрав широких масштабів. Як показує аналіз вживання етнічної термінології в газеті “Новини” з Едмонтону за 1914 – 1915 роки (з особливим фокусом на матеріали, надіслані дописувачами з місць, а також оголошення), в ній були представлені три групи матеріалів, де вживалися різні комбінації термінів “русини” та “українці”. Перша з них включає чисельні матеріали, в яких вживався виключно термін “українці”. Так, говорячи про етнічний поділ населення в їх околиці, дописувач з Ст. Мартін, Манітоба писав: “Дві частини нашої колонії заселяють Українці”, а одну частину Німці, Англіїці і Поляки”⁹. Іншим прикладом вживання етноніму “українці” та його похідної термінології може бути лист Ст. Леськова з Кеш Лейк, Альберта, в якому говорилося, що “ще майже ніхто не чув про нашу колонію і неодному буде цікаво прочитати дещо нового з майже найдалшої північної української фермерської колонії, віддаленої близько сотки миль від залізної дороги”. Розповідаючи про діяльність Товариства ім. І.Франка в їх околиці, автор зазначав, що “Товариство виробило свій власний статут і поставило собі за ціль ширити як найбільше просвіти між українським фермерством”¹⁰. Термін “українська” був присутній і в оголошеннях, які друкувалися в газеті “Новини”. Так, в номері за 13 січня 1914 року було поміщено наступне оголошення: “Українська бучерня і гросерня. У нас можете дістати найтаньше всякого рода гросері, свіже м'ясо, вудженину і старокраєві ковбаси з чісником домашнього виробу”. Другу велику групу становлять ті матеріали, де терміни “русини” та “українці” вживаються взаємозамінне або через дефіс: “українці-русини” чи “русини-українці”. Прикладом подібного вживання цих термінів може послужити допис відомого українського громадського діяча в Канаді початку ХХ століття Петра Зварича з Вегревилу, Альберта. Розповідаючи про громадську роботу в їх околиці, він одночасно вживає як термін “українці”, так і термін “русини-українці”¹¹. В оголошенні організації “Просвіта” з Торонто говорилося: “Отсим повідомляємо Українсько-Руську суспільність, що в Торонті відкрилась Українсько-Руська Книгарня “Просвіта”¹². І, накінець, остання група складається з матеріалів, де вживалася виключно стара назва “русини” та її похідні. Ця група матеріалів була кількісно меншою, ніж дві попередні. В ній представлені деякі листи з місць, повідомлення та особливо оголошення. В дописі з Стрия, Альберта, поміщеному в газеті “Новини” за 21 березня 1914 року, читаємо: “Думаючи, що Хвальна Редакція “Новин” не відмовить мені місця в шпальтах своєї часописи, хочу дещо написати про нашу руську околицю Стрий, а особливо про тутешню церкву”. Для прикладу оголошення з цим терміном подамо те, що було надруковане в газеті за 28 січня 1915 року: “Руська Народна Торговля в Вегревіль, Чіпман і Інісфрі має найбільші склади всіляких товарів... Всі Русини в сих околицях повинні купувати в Народній Торговлі, а так само вступити в члени купуючи шері”.

Важливий перелом у вживанні етнонімів серед українців в Канаді відбувся протягом періоду Української революції 1917 – 1920 років, коли етнічна самосвідомість зростала надзвичайно швидкими темпами. Остання українська газета в Канаді “Канадійський Русин” змінила свою назву на “Канадійський Українець” в 1919 році. Але, не дивлячись на швидку заміну старих термінів на нові на рівні організованого життя групи і переважання чисельності “українців” над іншими категоріями під час перепису 1921 року, все ж значна частина українців ще записалася тоді “галичанами”, “русинами” і, до меншої міри, “буковинцями” (див. Таблицю 2). Це свідчить про те, що не дивлячись на інтенсивність заміни етнонімів в роки перед переписом, процес ще не завершився. Це також свідчить про те, що процес заміни етнонімів не охоплював всю групу одночасно. З досвіду вивчення поширення національного руху серед галицького селянства в останній третині ХІХ століття знаємо, що він поширювався від інтелігенції та грамотнішої і національної свідомішої частини селянства до менш освічених та менш національне свідомих шарів українського населення¹³. Подібна вертикальна модель поширення національної свідомості може бути застосована і щодо утвердження етноніму “українці” серед українців у Канаді. Звичайно ж, враховуючи умови нового контекстного середовища, яке впливало на структурні елементи, з яких складалося українське населення в Канаді. Так, до Канади емігрувала надзвичайно мала частка інтелігенції із за-

хідноукраїнських земель. Заповнюючи цю прогалину, в Канаді розпочалося формування нової українсько-канадської інтелігенції, яка відігравала провідну роль у зміцненні і розвитку етнічної самосвідомості. Протягом 1920-х років процес утвердження етноніму “українці” майже завершився, оскільки, як вже говорилося раніше, представництво в категоріях “русини”, “галичани” та “буковинці” різко зменшилося і було дуже незначним під час перепису 1931 року.

Що стосується ширших кіл канадського суспільства, то формування в ньому екзоетнонімів щодо українських переселенців розпочалося наприкінці XIX століття – з часу прибуття останніх до Канади. В 1890-і та 1900-і роки широкого вжитку в Канаді набув термін “галичани”. Він майже виключно вживався тоді канадськими політиками, урядовцями, журналістами та публіцистами¹⁴. При цьому, до “галичан” зараховувалися всі українські іммігранти, незалежно від їх регіонального походження та самоідентифікації. Вживання терміну “галичани” в англomовному канадському суспільстві відображало існуючі в ньому стереотипи щодо українських переселенців. Значна частина цих стереотипів носила негативний і навіть шовіністичний характер. Так, коли редактор газети *Winnipeg Daily* довідався про загибель під час вибуху трьох галичан, він так прореагував на цей трагічний випадок, сказавши: “Знизьте жертви до одного з половиною; вони лише галичани”¹⁵. В деяких випадках термін “галичани” вживався в більш позитивному або нейтральному значеннях. Як приклад, можна подати слова міністра внутрішніх справ Канади Клиффорда Сифтона, які він сказав у своїй промові в канадському парламенті 7 липня 1899 року, захищаючи галицьких іммігрантів від нападок: “Атаки, що робляться проти галичан є, на мою думку, несправедливі... Я наважуюсь сказати, що немає іншої частини населення Канади, яка була б більш законслухняною та більш моральною у своїх звичках..., ніж галичани”¹⁶. Говорячи про вживання терміну “галичани” в позитивному плані, слід зауважити, що ця позитивність мала обмежений характер. Часто особи, які позитивно висловлювалися про “галичан”, все ж вважали, що останні були придатні лише для важкої фізичної праці і повинні були якнайшвидше асимільовані в англосаксонську культуру. Негативні стереотипи щодо українських переселенців довго зберігалися в канадському суспільстві.

Хоча термін “галичани” був широко розповсюджений в канадському суспільстві на перших порах перебування українців в Канаді, з часом англomовне середовище накопичувало більше знань і розпочинало вживати інші назви для визначення переселенців. Щоб проаналізувати це явище, я простежив динаміку вживання термінології щодо українців в канадській англomовній літературі (мемуарах, публікаціях соціалогічного та історичного характеру тощо), що була опублікована в 1900-х – 1930-х роках. В результаті дослідження були отримані наступні результати. Термін “галичани” повністю домінував в англomовній літературі до 1909 – 1910 років (Bernard McEvoy, *From the Great Lakes to the Wide West: Impressions of a Tour between Toronto and the Pacific*, 1902; Howard Angus Kennedy, *New Canada and the New Canadians*, 1907; D.M. Duncan, *The Prairie Provinces: A Short History of Manitoba, Saskatchewan, and Alberta. For use in public schools*, 1908; Agnes Deans Cameron, *The New North: Being Some Accounts of a Women's Journey through Canada to the Arctic*, 1909). Бернад МакЕвой зазначав, що він “чув багато розмов про галичан, які мають поселення у розмірі від восьми до десяти тисяч недалеко від Едмонтону... Про них говорять як про дуже добрих фермерів та надзвичайно добрих робітників... Правдоподібно, що вони пристосуються до канадських умов і будуть цінним доповненням до наших поселенців”¹⁷. В книжці Ховарда Аніуса Кеннеді є глава, яка називається “Середня Альберта та Галичани”, де автор говорить наступне: “Що стосується цікавих людей, то їх є вдосталь; зарубіжні поселення в околиці на схід та північний схід від Едмонтону мають елемент мальовничості, який ви не можете побачити серед людей своєї власної раси... Це був тільки 1894 рік, коли прибули перші галичани, дев'ять родин в цілому. Вони посилали додому такі добрі вістки про країну, що сьогодні їх вже там процвітає 75 тисяч”¹⁸.

Протягом 1910-х та на початку 1920-х років в англomовній літературі часто (але не виключно) вживався термін “русини” (Frank Yeigh, *Through the Heart of Canada*, 1911; Emily P. Weaver, *Canada and the British Immigrant*, 1914; J.T.M. Anderson, *Education of the New-Canadians*, 1918; W.G. Smith, *A Study in Canadian Immigration*, 1920). Одним з перших, хто почав вживати термін “русини” в англomовній літературі в Канаді був Джеймс Вудсворт. В 1909 році він опублікував відому книжку *Strangers Within Our Gates or Coming Canadians* з її негативними стереотипами та описами українців. Але що стосується термінологічного апарату книжки, то її автор був краще ознайомлений з іммігрантами, ніж багато хто з його сучасників. “Хто такі галичани, або русини, як їх звать більш правильно? – зазначав Вудсворт. – Русини є слов'янським народом, який живе в австрійських провінціях Галичина та Буковина. Вони близько споріднені з малоросіянами південної Росії. Більшість русинів в цій країні походить з Галичини, хоча також є 20 – 25 тис. буковинців”¹⁹. Хоча домінуючою назвою в роботах 1910-х – початку 1920-х років був термін “русини”, в деяких з цих робіт вже починає вживатися термін “українці”. Зокрема, це видно в роботі Ендерсона, де пояснюється, що “назва українець є національною назвою, що включає тих [русинів], які живуть в Росії та Галичині”²⁰. В той же час, говорячи про українську мову, автор помилково зараховує її до загальної категорії російської мови²¹.

Наприкінці 1920-х та в 1930-і роки в англomовній літературі спостерігається подальша трансформа-

ція термінології щодо українців. В цей час розпочинає домінувати екзоетнонім “українці (Peter H. Bryce’s brochure. *The Value to Canada of the Continental Immigrant*, 1928; Alexander Hunter, *A Friendly Adventure*, 1929; Charles Young, *The Ukrainian Canadians*, 1931; John Murray Gibbon, *Canadian Mosaics*, 1938 тощо). В книжці Джона Гіббона є дванадцята глава, що має заголовок “Україна та Канада”. В ній говориться, що “з пів-мільйона людей слов’янського походження, які поселилися в Канаді, більше ніж 50 відсотків можуть цілком справедливо бути класифіковані як українці. Ця расова група, – продовжує автор, – не визнавалася укладачами матеріалів переписів населення до Великої Війни, бо саме під час цієї війни вони з’явилися після близько шести сторіч придушення”²².

Таким чином, дослідження вживання етнічної термінології в 1890-х – 1930-х роках показує, що загальна тенденція заміни етнонімів у середовищі українського населення в Канаді проходила за схемою: “галичани”/”буковинці” – “русини” – “українці”. Ця, так би мовити, горизонтальна зміна етнонімів у хронологічному просторі часу поєднувалася з вертикальним поширенням нових назв всередині групи (“русини” – “галичани”/”буковинці”; “українці” – “русини”), що проходила від більш національне свідомих частин українського населення до менш національне свідомих. Що стосується формування екзоетнонімів серед загального канадського населення, то цей процес проходив за схемою: “галичани” – “русини” – “українці”. Як бачимо, процеси формування і трансформації етнонімів та екзоетнонімів є досить подібними, за винятком початкового періоду перебування українців в Канаді, коли англомовне середовище досить узагальнено називало останніх “галичанами”. При цьому вирішальну роль у заміні екзоетнонімів відігравало побутування відповідних етнонімів у середовищі українців в Канаді. Спочатку відбувалася трансформація етнонімів серед українського населення, а вже дещо пізніше проходила заміна екзоетнонімів серед ширших кіл канадського суспільства. У зв’язку з цим, і простежується певна різниця у хронології трансформації етнонімів та екзоетнонімів.

¹Згідно даних, які подає В. Кайє, серед галицьких іммігрантів українці склали приблизно 90 відсотків, решту – поляки з Галичини. Див.: Vladimir J. Kaye. *Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895 – 1900: Dr. Josef Oleskow’s Role in the Settlement of the Canadian Northwest*. – Toronto: Published for the Ukrainian Canadian Research Foundation by University of Toronto Press, 1964. – P. 362.

²Див.: *A Statistical Compendium on the Ukrainians in Canada, 1891 – 1976*. – P. 506 – 507.

³Цит. по: Bohdan S. Kordan, Lubomyr Y. Luciuk. *A Delicate and Difficult Question: Documents in the History of Ukrainians in Canada, 1899 – 1962*. – Kingston: The Limestone Press, 1986. – P. 46.

⁴Цит. по: Vladimir J. Kaye. *Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895 – 1900: Dr. Josef Oleskow’s Role in the Settlement of the Canadian Northwest*. – P. XXV.

⁵Про проникнення українського національного руху в середовище галицького селянства та формування нової національної ідентичності в Галичині див.: John-Paul Hirnka. *Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century*. – Edmonton, London and New York: Canadian Institute of Ukrainian Studies, Macmillan, St. Martin’s Press, 1988; John-Paul Himka. *Religion and Nationality in Western Ukraine: The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867 – 1900*. – Montreal; Kingston, Ontario; London; Itaca: McGill-Queen’s University Press, 1999; John-Paul Himka. *The Construction of Nationality in Galician Rus’: Icarian Flights in Almost All Directions // Intellectuals and the Articulation of the Nation*. Edited by Michael D. Kennedy and Ron Suny. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999.

⁶John-Paul Himka. *Ruthenians // Encyclopedia of Ukraine: Vol. IV: Ph-Sr*. Edited by Danylo Husar Struk. – Toronto: University of Toronto Press Incorporated, 1993. – P. 479 – 480.

⁷Про створення українських читалень в сільських околицях Манітоби див.: Михайло М. Марунчак. *Історія українців Канади*. – Друге видання. – Том 1. – Вінніпег: Накладом Української Вільної Академії Наук в Канаді, 1991. – С. 180 – 182.

⁸Новини (Едмонтон). – 7 березня 1914 р.

⁹Там же. – 7 квітня 1914 р.

¹⁰Там же. – 20 лютого 1915 р.

¹¹Там же. – 19 березня 1914 р.

¹²Там же. – 3 січня 1914 р.

¹³Див.: John-Paul Himka. *Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century*.

¹⁴В цій статті я аналізую лише офіційні назви, які вживалися щодо українських переселенців в Канаді. Крім цього, також побутував цілий ряд негативних неофіційних назвиськ, які в даній статті не розглядаються.

¹⁵Див.: James S. Woodsworth. *Strangers within Our Gates or Coming Canadians*. – Toronto and Buffalo: University of Toronto Press, 1972 [вперше ця книжка була надрукована в 1909 році]. – P. 109 – 110.

¹⁶Цит. по: Bohdan S. Kordan, Lubomyr Y. Luciuk. *A Delicate and Difficult Question: Documents in the History of Ukrainians in Canada, 1899 – 1962*. – P. 16 – 8.

¹⁷Bernard McEvoy. *From the Great Lakes to the Wide West: Impressions of a Tour between Toronto and the Pacific*. – London: Sampson Low, Marston & Company Limited, 1902. – P. III.

¹⁸Howard Angus Kennedy. *New Canada and the New Canadians*. – London: Horace Marshall & Son, 1907. – P. 123.

¹⁹James S. Woodsworth. *Strangers within Our Gates or Coming Canadians*. – P. 110.

²⁰J.T.M. Anderson. *Education of the New-Canadians: A Treatise on Canada’s Greatest Educational Problem*. – London and Toronto: J.M. Dent & Sons, Ltd., 1918). – P. 54.

²¹Ibid. – P. 51.

²²John Murray Gibbon. *Canadian Mosaic: The Making of a Northern Nation*. – Toronto: McClelland & Stewart, Limited, 1938). – P. 282.